

GELİŞEN ÜLKELERDE SENDİKALAR VE SİYASET(*)

Bruce H. MILLEN

A.B.D. Büyük Elçiliği Çalışma Ataşesi

Son 20 sene içinde dört ayrı kıt'ada işçi-işveren münasebetlerini ve sendika faaliyetlerini incelemek imkânını buldum. Gerek gelişmiş memleketlerde, gerek gelişmekte olan memleketlerde sendikacılık faaliyetlerini alâkayla izledim. Bu konuda meselâ A.B.D.'nin daha çok "meslekî-iktisadî" fonksiyonlar üzerinde duran sendikacılığını, İskandinav memleketlerinin "siyasî" ve "iktisadî" fonksiyonları birleştiren sendikacılığını ve nihayet İtalya, Hindistan, Afrika ve ekseriya Asya ülkelerindeki "siyasî" yönü açıkça ağır basan sendikacılığın özelliklerini tetkik etmek fırsatını buldum. Politik ve doktriner olmayan sendikalar yanı sıra, komünist sendikalar, sosyalist sendikalar, milliyetçi sendikalar ve dinî esaslara göre kurulmuş sendikalar gördüm. Bu kadar değişik ifadeler içinde belki daha uygun bir kelime bulamadığımız için bu teşekküllerin hepsini "sendika" ismi altında inceliyoruz. Bendeniz, temas ve müşahadelerim sonucunda bu teşekküller hakkında muayyen neticelere varmış bulunuyorum. İşte bu akşam sizlerle söz konusu neticelerin bazılarını münakaşa etmek istiyorum.

Şüphesiz, "ekonomik" sendikalar veya "siyasî" sendikalar gibi, sendikacılığı belirli bazı etiketlerle isimlendirirken, büyük güçlüklerle karşılaşılabilir. Gerçekte, sendikalar her ülkede hem siyasî, hem de meslekî-iktisadî faaliyetler ifa ederler. Meselâ, A.B.D.'deki sendikaların ifa ettikleri fonksiyonlara mahiyetleri icabı "ekonomik-meslekî" sıfatı izafe edilmektedir; buna rağmen Amerika'da Birleşik Oto Sanayii İşçileri Sendikasının başkanı Victor Reuther, sanayici bir Hindli iş adamına, dünya'da hiçbir sendika hareketinin politik sahada Amerikan sendikacılığından

(*) Bu makalede belirtilen görüşler tamamen yazara aittir; bunların A.B.D. hükümetinin resmî görüşleriyle aynı olması gerekmez.

daha aktif olmadığını söylemiştir. Bunu işiten Hindli iş adamının yüzündeki dehşet ifadesini hiçbir zaman unutmuyacağım.

Madalyonun ters tarafını göstermek için şu misali vereyim: Seylân'la siyasî ve Troçki tipi bir lider Washington'da bir akşam, benim de dahil olduğum bir guruba, mensup olduğu siyasî zümrenin, istiklâl mücadelesinin başarıya ulaşması gayesiyle sendikalar kurduğunu belirtmiştir. Maamafih, işçinin siyasî sahada sadakâtini elde etmek gayesiyle siyasî liderler işçiler için işyerinde müşahhas bazı menfaatler de sağlamak zorunda kalmışlardır. Bu liderler, işçilerin işyeri seviyesindeki dert ve meselelerini görmemezlikten gelememişlerdir.

Bu takdirde, esas itibariyle, müdil bir durumla, teorik olarak iki ayrı kategoriden biri içinde mütâlea edilen, bununla beraber gerçekte iki yönlü olan teşekküllerle karşı karşıyayız demektir. O halde iki teşekkül nevini birbirinden tefrik için kullanılması gereken kriter, iktisadî ve siyasî yönlerden hangisinin hâkim bulunduğudur. Daha açık bir ifadeyle, "ekonomik" yönü hâkim bulunan sendika, gaye edindiği menfaatlerin büyük kısmını kollektif pazarlık yoluyla elde etmeye çalışır ve siyasî bir partiyle sendikanın otonomisini sarsacak tipde devamlı bir organizasyon bağı mevcut değildir. Böyle bir sendikanın siyasî faaliyetleri, genellikle sendikacılığın ekonomik programlarının tabii bir sonucu olarak doğmaktadır. Genel bir kaide olarak, "ekonomik" yönü hâkim sendika esas itibariyle görünüşde ilericidir — muhtemelen reformistdir —, fakat hedeflerinin bütünü dikkate alınrsa, bu hedefler sınırlı ve belirli bir mahiyet taşımaktadır.

"Siyasî" yönü hâkim bulunan bir sendikanın ise çok kere daha belirsiz ve uzun devreli hedefleri mevcuttur. Böyle bir sendika, siyasî bir partinin ideolojik hedeflerine paralel olarak topluma yeni bir şekil vermek gayesini güder. Meselâ, ekonomi ve endüstri dışı hedeflerin gerçekleşmesi için başvurulmuş bir gösteri, bir grev hareketi ve bazen de tertipli bir ayaklanma nev'inden kütle hareketlerine sık sık başvurulması, kullanılan tekniklerin önemli bir kısmını teşkil eder. Sendikacılığa bir "kütle hareketi" karakteri vermek yönünde açık bir temayül, yahut da geniş bir tabana dayanan siyasî bir kuvvet teşkil etmek veya böyle bir kuvvete iltihak etmek azmi mevcuttur. Yine bunun gibi, liderler arasında ideolojik yönden bir fikir birliği ve uygunluk sağlamak yönünde bir temayül dikkati çeker. Bu temayül, komünist sendika bünyelerinde hemen tamamen mutlak bir zaruret mahiyeti kazanır; millî istiklâl hareketlerinde oldukça kuvvetli bir yer işgal eder; modern sosyal demokratik hareketlerde de

mevcut olmakla beraber, daha zayıf bir şekle bürünür. Özellikle parti ve sendika arasında bir fonksiyon farklılaşması meydana gelmeden önceki başlangıç safhalarında, siyasî sendika ekseriya siyasî bir partiye benzer.

Çeşitli problemler doğuran ve ekseriya sendikaların otonomilerini kaybetmelerine yol açan, işte bu siyasî fonksiyonlarla sendika fonksiyonlarının birbirine karışmasıdır. Bu temayül, ekseriya işçilerin siyasî hedefler peşinde koşan sendika liderleri tarafından istismar edilmelerine sebep olur. İskandinav memleketlerinde sosyal demokratik partilerle sendikalar arasında yakın bir ilişki olmasına rağmen bu çeşit mahzurların doğmaması ve İskandinav tecrübesinin başarı kazanması ise, zannımca şöyle izah edilebilir : Parti ve Sendika arasında bir fonksiyon farklılaşması, bir nevi işbölümü vukubulmuş, böylece gerek siyasî hareket, gerek sendika hareketi hüviyet ve bağımsızlığını kaybetmeksizin parti ve sendikalar işbirliği yapmak imkânına kavuşmuşlardır.

Bu ülkelerde gerek sendika liderleri, gerek siyasî liderler, ulaşılabilecek uzun vâdeli siyasî ve sosyal hedefler konusunda oldukça mütesânî bir tutuma sahiptirler. Bununla beraber, bu hedeflere varmak için faydalanılabilecek belirli metodlar veya taktikler hususunda aralarında farklar olabilir. Bunun tabîî bir sonucu olarak, sendika hareketinin bütünü içinde, ortaya atılan her yeni programın özelliklerine uygun olarak yürütülen bir kollektif pazarlık şekli mevcuttur. Şüphesiz, sendikalar pazarlık masasına iyi hazırlanmış ve mücehhez bir şekilde gelirler; nihayet partinin işleyebilmesi için gerekli fonları sendikanın malî kaynakları sağlamaktadır. Özellikle Norveç'te, Sendika Konfederasyonu (LO) İşçi Partisinin teşvik ve öncülüğüyle kurulmuşsa da, Konfederasyon, organizasyon olarak otonomisinden hiçbir zaman vazgeçmemiştir. Bu gün İşçi Partisi içinde statüko'yu değiştirmeğe çalışacak hiçbir idareci de mevcut değildir.

Diğer taraftan, gelişmekte olan memleketlerin birçoğunda, özellikle Hindistan, Seylân, Gana ve iki yıl öncesine kadar Gine'de, parti ve sendika arasında sıhhatli bir sendika hareketinin gelişebilmesi için zarurî addettiğim bu ayırım mevcut değildir. Sendikalar ve bizatihî toplum siyasî fonksiyonlarla sendika fonksiyonlarının bu şekilde birbirine karışmasından, diğer bir deyişle, iç-içe girmesinden uzun vâdede zarar görmektedir.

Bu izahatımla, siyasî partilerle işbirliği yapmakla beraber bağımsızlıklarını muhafaza eden sendikalarla, siyasî partilere tamamen tâbi duruma düşen, onların bir uzvu haline gelen sendikalar arasında bir ayırım yaptığımı belirtmiş bulunuyorum. Sendikacılığın bu ikinci şekilde tereddit

edişinin en âşikâr örneğini, tahmin edilebileceği gibi, komünist rejimlerde tamamen devlet mekanizmasına tâbi bir organ haline getirilen sendikalar teşkil etmektedir. Daha önce zikretmiş olduğum sendikaların çoğu — siyasî mekanizma ile ilişkiler kurmuş olsalar dahi — bir dereceye kadar bağımsızlıklarını muhafaza etmişler ve siyasî bünye içinde belli ölçüde bir pazarlık gücüne sahip olmuşlardır.

Birçok yıllar Hindistan'da Komünist Partisi'nin başkanlığını ve Sendikalar Konfederasyonu'nun (All India Trade Union Congress) genel sekreterliğini yapmış bulunan S. A. Dange gibi bir komünist siyasî sendika lideri dahi, 1952 de, toplum içinde siyasî fonksiyonlarla sendika fonksiyonlarının birbirine karışmasından doğan tehlikeler için ilgilileri ikâz etmişti. Bir komünist liderin dahi bu gerçeği itiraf etmesi mânîdardır. Dange, daha önceki yıllarda iki önemli hatânn yapılmış olduğuna dikkati çekmiştir : "Sendika faaliyetleri ile parti faaliyetleri hemen tamamen aynı açıdan idare edilmiş ve sendika fonksiyonları işçi sınıfının siyasî suûra kavuşturulması gayesine feda edilmiştir"¹. Tabii, burada, Dange'nin muhalefette yer alan bir siyasî lider sıfatıyla konuştuğunu hatırlamamız gerekir. Komünist Partisi Hindistan'da iktidara geçtiği takdirde, komünist ülkelerde görüldüğü gibi, sendikaların tamamen devletin ajanları durumuna getirileceğini tahmin edebiliriz.

Gelişmekte olan memleketlerin ekserisinde siyasî partilerle sendikalar arasındaki münasebetin A.B.D.'dekinden çok daha yakın ve sıkı olduğu bir gerçektir. Bu temayül kısmen tarihî bazı vâkılardan ileri gelmektedir. Şöyle ki, istiklâlini yeni elde etmiş bulunan ülkelerde sendika hareketleri, daha önce Seylân'la ilgili olarak zikrettiğimiz gibi, millî istiklâlin kazanılmasında fiilî bir rol oynamışlardır. Aynı durum Hindistan ve Afrika ülkelerinin birçoğu için vârit olmuştur. Türkiye'de hiç olmazsa bu anlamda müstemleke idarelerine karşı bir mücadele yapılmamış olması — İstiklâl Harbi sırasında da sendikaların esasen mevcut olmayışı —, bu ülkenin nev'i şahsına münhasır olan sendikacılığını, yani sendikacılığın Türkiye'de hâkim karakteri tıbarıyla direkt parti politikasının dışında kalışını, kısmen de olsa izah etmemize yardımcı olmaktadır .

Şüphesiz, bendeniz, diğer gelişmekte olan ülkelere nazaran, Türkiye'de Amerikan sendikacılık modeline daha yakın bir benzerlik görmek-

1) Dange, S. A. "On the Indian Trade Union Movement", a report to the Convention of Communist Party Members Working in the Trade Union Movement, Calcutta May 20-22, 1952, S. 51. Bu rapor Bombay'da Komünist Partisi tarafından neşredilmiştir.

teyim. Bunun, A.B.D. modelinin şüphesiz bir taklidi sonucunda doğduğunu sanmıyorum; bana öyle görünüyor ki, bu benzerlik belirli bazı tarihî faktörlerden ileri gelmiştir. İçinde bulunduğumuz dönemde bu kavrama zıt yönde bir akımın doğmuş olması ilgi çekicidir; ancak benim kanaatime göre, politik bünyede önemli bir değişme olmadığı takdirde, bu yeni tecrübe *raison d'etre*'ye (hikmet-i vücuda) sahip değildir. Size 1960 yılında, yeni Anayasanın ileri bir hürriyet ve çeşitli haklar sağlamasından ve 274 ve 275 no. lu kanunların çıkışından önce hitap etmekte olsaydım, bu tahminim bir bakıma farklı olabilirdi. Bu konuda biraz ileride birkaç hususa daha temas edeceğiz.

Amerikan modelini daha önce zikretmiş bulunuyorum. Şimdi yine bir parça geriye gidip A.B.D.'nde siyasî ve sosyal anlamda Amerikan sendikacılığına şekil veren tâyin edici faktör ve olayları izaha çalışayım. Bu cümledeki ifade tarzından anlayacağımız gibi, bu konuda belli ölçüde determinist bir görüşe sahip bulunuyorum. Yani, müesseseleri izah ederken, olaylara, şahsiyetlerin politika ve icraatından daha fazla ağırlık ve önem vermekteyim. Şüphesiz, Amerikan İşçi Federasyonu (AFL) içinde icraatlarıyla olayların gidişine tesir etmiş bulunan Samuel Gompers ve benzeri şahısların önemli rolünü küçümsemek istemem; fakat belirli hudutlar içinde bu determinist izah tarzının doğru olduğunu sanıyorum.

Amerikan sendika hareketi, yaklaşık olarak 1870 ile 1920 arasında, başlıca iki fikir akımının etkisinde kalmıştı. Bunlardan ilki kıta Avrupasından geliyor ve sendikacılıkla ilgili fikirlerle karışık, radikal sosyalist ve Marxian tonlar ihtiva ediyordu. Sendikalizm de varlığını hissettirmiş ve Milletlerarası Dünya İşçileri (IWW, Wobblies)'in programına dahil olmuştu. IWW Amerikan sendikacılık tarihinde önemli bir rol oynamışsa da, 1923 yılından veya takriben o tarihlerden itibaren önemli bir etken olmaktan çıkmıştır.

İkinci fikir akımı İngiltere'den gelmişti. İngiltere'de daha 1870'de "saf" bir sendikacılık şekli ihdas edilmiş ve oldukça sağlam temeller üzerine oturtulmuştur. İngiliz İşçi Partisi'nin bu tarihten birçok seneler sonra doğduğu ve sosyalist bir programa da ancak 1918 yılında yer verdiğini hatırlamalıyız. O tarihte dahi İngiliz sosyalizmi reformist ve tekâmül-eü (gradualist) bir karakter taşımış ve Avrupa'daki daha radikal (ve ekseriya ihtilâl fikrine meyyâl) sosyalist hareketlerin toplumda gerçekleştirmeyi tasarladıkları radikal değişimleri uygulamayı hiçbir zaman düşünmemiştir.

Birbirlerine rakip bu fikir akımları arasındaki mücadele, AFL'nin kadroları içinde ve dışında kuvvet kazanmıştır. Yıllık AFL kongrelerine

gelen delegelerin birçoğu tanınmış sosyalistlerdi ve bunların ekserisi de kuvvetli sendikaları temsil ediyorlardı. Ayrıca, sosyalizm, Eugene Debs'in şahsında kuvvetli bir destek bulmuştur. Debs, Amerika'nın sendika ve politika tarihinde yeralan renkli şahsiyetlerden birisidir. Kendisi, bugün de demiryolu sendikalarımızın bünyesini karakterize eden ve birbirine rakip bulunan meslek sendikalarının yerini alacak, büyük ve tek bir demiryolu sendikası kurmaya teşebbüs etmiş ve başarısızlığa uğramıştır.

Gompers ve onun benimsediği pragmatik sendikacılık — ki buna çok kere “meslekî-ekonomik” (business) sendikacılık denmektedir — bu mücadeleden muzaffer çıkmıştır. O tarihten bu yana, Amerika'da sendika liderlerinin faaliyet ve enerjileri genellikle kollektif pazarlık fonksiyonu üzerinde toplanmış, liderler bu yoldan sendika üyelerinin özel menfaatlerini geliştirmeye çalışmışlardır.

Ancak, sendikacılığın ekonomik ve meslekî fonksiyonlarına önem verenlerin, A.B.D.'nde başarı kazanmalarını mümkün kılan sebepler nelerdir? Samuel Gompers ve meslekdaşlarının bu husustaki rolüne yukarıda temas etmiştik. Şüphesiz, bu önemli bir faktör olmuştur. Fakat, temas edilmesi gereken diğer faktörler de mevcuttur. Bunlardan birisi, şüphesiz, A.B.D.'nde halk efkârının büyük bir kesiminin özel mülkiyet haklarına hürmet etmesi ve bu hakların korunması gerektiğine inanmasıydı. Bu inanç toplumun özelliklerinden birini teşkil etmekte ve Amerika'da doğan nesiller kadar, göçmenler tarafından da paylaşılmaktaydı.

İkinci bir sebep de, ekonomik refah ve gelişmenin Amerikan tarihinin büyük kısmına hâkim oluşudur; öyle ki, (fiilî depresyon devreleri bir tarafa) emek arzı talebe nisbetle dar bir seviyede bulunuyor ve tedricen yükselen bir hayat standardı çok çalışma arzusunu gösterenler için açık imkânlar sağlıyordu. Bundan, birbirini takip eden her nesil için hayat standardının biraz daha yükselmesi demek olan “Amerikan rüyası” doğdu. Burada herhangi bir hatâyâ düşmeden, bu “rüya”nın realite olabilecek yeterlikte bir anlam taşıdığını ifade edebiliriz.

Üçüncü bir sebep olarak, Amerikan siyasî sisteminin özelliklerini kaydedebiliriz. Gerçekten, Amerikan siyasî sistemi yeter derecede sıhhatli ve açık bir sistemdi ve halktan gelen çeşitli talepleri karşılayacak yeterlikte müessiriyete sahipti. Öyle ki, bu siyasî sistemi radikal bir değişmeye tâbi tutma avâzeleri kısa zamanda kesilip kayboldular. Siyasî protesto hareketleri muhakkak ki tarihimiz üzerinde bir iz bırakmıştır. Fakat, bu izler ancak toplum için en geçerli bazı fikirlerin siyasî partilerimizin biri ya da diğeri tarafından kabul edilip kanun haline getirilmesi şeklinde te-

etmiş. Bu sebeple, 1930'larda hâlâ faaliyet gösteren idealist sosyalistlerden müteşkil küçük bir grup, Roosevelt'in New Deal programını desteklemek gayesiyle Sosyalist Parti'ye sırt çevirmiş ve ondan uzaklaşmışlardır; çünkü söz konusu New Deal programı, daha önceki yıllarda tamamen sosyalist bir programın muhtevâsını teşkil edebilecek hususların birçoğunu kanun haline getirmiş bulunuyordu.

"New Deal" programının işçi-işveren münasebetleri ve sendikacılık sahasında getirdiği yenilikler en dramatik gelişmelerden birini teşkil etmiştir. 1935 tarihli Millî Çalışma Münasebetleri Kanunu (Wagner Kanunu) bir bakıma işçilerin Anayasası addedilmektedir. Bu kanunla işverenler ilk defa olarak sendikaları tanımaya ve sendikalarla iyi niyet kaideleri çerçevesinde pazarlık etmeye mecbur kılınmışlardır. Bu kanun çok kritik bir anda çıkmıştır, zira sendika tarihi boyunca işverenlerin sebep olduğu "sınıf mücadelesi" ileri derecede şiddet hareketlerine yol açmış, sendika hareketi gerçek anlamda bir gelişmeye mazhar olmuşsa da, bu gelişme mahdut bir seviyede kalmıştır. 1935 mevzuatı sendika faaliyetlerini hukukî yönden himaye etmiş ve müteakip 10 yıl içinde sendikalara milyonlarca yeni üye kazandırmıştır. Böylece — işverenlerin sendikaları devamlı olarak tanımama havası içinde olduğunu gören ve bu durumda tehlikeler sezen — bir siyasî parti, sendikaların baskısından müstakil olarak ve kendi isteğiyle bir kanun çıkarmış ve sendikaları direkt siyasî aksiyonla ilgili düşünce akımlarından çıkarıp tekrar geleneksel kolektif pazarlık sahasına yöneltmiştir. Ancak, şu husus ilâve edilmiştir ki, sendikalar işverenlerin ekonomik gücüne eşit güçte kuvvetli ve mütesanit organizasyonlar kurmamış olsalardı, bu mevzuatın herhalde bir anlam ve değeri kalmayacaktı.

Bu intibak vetiresi tarihimiz boyunca Amerikan siyasî sisteminin tipik bir vasfı olmuştur. A.B.D.'nde ana partilerin siyasî protesto hareketlerine sahip çıkmak gayesiyle daima yeteri kadar sola kaymaları temayülüne bağlı bir vâkıa da, üniversal, erkeklere ve beyazlara ait oy hakkının 1840'dan beri Amerikan siyasî sisteminin önemli bir veçhesini teşkil etmiş olmasıdır. — Bu husus, gelişmemizde oldukça erken bir nokta teşkil etmektedir. — Bu, ekseri Avrupa ülkelerindeki durumdan oldukça farklıdır. Avrupa ülkelerinin çoğunda sendikaların siyasî sahada yaptıkları baskılar başlangıçta ekseriya işçiler için oy hakkını elde etme mücadelesi şeklinde cereyan ediyordu.

Vasat bir işçinin — yahut da vasat bir sendika liderinin — siyasî zihniyeti üzerinde yaptığı tesir bakımından, diğer faktörlere nazaran da-

ha da önemli olan bir dördüncü faktör, A.B.D.'ndeki sosyal mobilitenin yükseldiğidir. Tarihimiz bakımından sür'atle büyüyen bir ekonomiye sahip oluşumuza bağlı bir faktör olarak, bu yüksek mobolite, rijid bir sosyal tabakalaşmanın gelişmesini ve sosyal sistem içinde terakkiyi yavaşlatacak sun'î mâniâların teessüsünü engellemiştir. Oysa, herkese eşit eğitim, oy hakkı ve iktisadî imkânlar sağlanması Avrupa'nın ileri derecede tabakalaşmış sosyal bünyesinden kopup gelen âvâzelerdi ve kıt'a üzerinde ihtilâlcî bir mahiyet taşıyan siyasî hareketlerde sosyal şikâyet ve tatminsizliklerin büyük bir kısmını teşkil ediyordu.

Amerika ve Avrupa'daki tecrübelerle ilgili açıklamaların eğer doğruysa, madalyonun ters tarafına bakmak suretiyle gelişmekte olan birçok ülkedeki durumu daha iyi anlayabiliriz. Bilindiği gibi, geri kalmış ekonomilerde belirli bazı şartlar sendika hareketlerini siyasî kanallara sevk etmiştir.

Müstemele hâkimiyetine son verilmesi, bu gibi ülkelerde sendikaların siyasî alana itilmeleri yahut da siyasî otoriteler tarafından siyasete vasiye yapılmaları sonucunu doğurmuştur. Bu bazen sendikaların ekonomik fonksiyonlarının fedâ edilmesi pahasına yapılmıştır. Diğer taraftan, hürriyet mücadelesi sendikaların gelişmesi için teşvik edici bir rol oynamış ve sendikaları bu mücadelelerin olmadığı durumlara nazaran nisbeten daha erken bir tarihte önemli bir mevkie getirmiştir.

Fakat, her hal ve kârda, millî bağımsızlığın elde edilmesi geniş bir millî hedef teşkil etmiştir. Bu şartlar altında sendikaların politikaya katılmasının nedenleri anlaşılmalıdır. Maamafih, bağımsızlıktan sonra sendikalar bazı hallerde siyaset sahnesinden çekilmişlerdir. Diğer bazı hallerde ise siyasî liderler iç kalkınma programlarının gerçekleşmesi için sendikaların desteğinin devamını istemişlerdir.

Bunun tabii bir sonucu olarak sendikalar kendilerini toplumda siyasî bir kuvvet halinde idameye çalışmışlardır. Bu, çok kere, yeni devletlerin ne çeşit bir ekonomiye sahip olmaları gerektiği, toplumun teşkilâtlanma şeklinin ne olacağı, v.s. gibi hususları tâyine çalışmalarının tabii bir sonucu olarak meydana gelmiştir. Diğer bir deyişle, ülkenin takip edeceği müstakbel gelişme seyrini ne olacağı konusunda cevabı verilmemiş birçok soru mevcut bulunuyordu. Özel bir mesele zikretmek gerekirse, meselâ yeni ülkenin kabuğuna çekilip müesses elitlerin çıkarlarını koruyan geleneksel değerlere paralel bir faaliyet mi göstermesi gerektiği, yoksa toplumu modernleştirmeğe ve ekonomiyi sanayileştirmeğe çalışmasının mı daha uygun bir yol olacağı, birçok ülkelerde cevaplandırılmamış bir soru olarak ortada duruyordu.

Sendika liderleri de hangi ülkeye mensup olurlarsa olsunlar, pek tabii olarak modernleşme yolunu seçeceklerdir. Bu sebeple, sendikaların modernleşme taraftarlarıyla aynı safta politik mücadeleye katılmaları, bu vâkıanın tabii bir sonucu olarak doğmaktadır. Modernleşme taraftarları ister milliyetçi, ister sosyalist veya komünist olsunlar, söz konusu temayül dikkati çekmektedir. Fakat, böyle bir kararın verilmesinden sonra da, siyasî müesseseleri demokratik esaslara göre düzenlemek isteyenlerle bu müesseselere dikta esaslarına göre bir şekil vermeye çalışanlar arasındaki mücadele devam etmektedir.

Maamafih, her şey bir tarafa, yeni ülkelerin ekserisi belki bin yıldır değişmemiş bazı sosyal sistemlerin özelliklerini taşıyorlardı. (Burada da A.B.D. ile ilgili olarak vermiş bulunduğum açıklamalar önem kazanmaktadır). Şüphesiz, Hindistan'daki kast sistemi bunlar arasında en çok bilinenidir; fakat, yeni ülkelerin çoğunda, iktisadî bakımdan üstün ve öğretim imkânlarına sahip bulunanların durumu, sınıf farklarını daha da kuvvetlendiriyordu. Bunun sonucu, (sosyal ve dinî esaslara ve kabile farklılıklarına göre bölünme ile birlikte) ileri bir sosyal tabakalaşma şeklinde tezahür ediyor, sendika liderleri ise bu tabakalaşmanın toplumun bünyesinde küllî ve köklü bir değişmeyi gerektirdiğine inanıyorlardı. Sömürgecilerin memleketten kovulması, toplumun bünyesini değiştirmek yolunda atılacak adımların sadece ilki addediliyordu.

Bunun bir örneğine Hindistan'da rastlamak kabildir. Bu ülkede daha önceki devirlerde hürmet gören Brahman, Üniversiteye girmek, birçok Brahman da idarî ve siyasî mevkilere seçilmek istediğinde güçlüklerle karşılaşmaktadır. Buna rağmen, Brahmanlar, üstün sosyal statülerini idameye ve devlet memurluklarında işgal ettikleri yüksek mevkiler sayesinde nüfuz ve tesir icra etmeğe muvaffak olabilmişlerdir.

Seylân'da, hâkim durumda bulunan Signhalese'ler beyazların sömürge idaresinin sona ermesiyle, kendileriyle Güney Hindistan bölgesine mensup çalışan Tamil'ler arasında fark gözetmeğe ve bu azınlık grubuna haksız muameleye başlamışlardır. Bu, sendikacılık alanında bir çay plântasyon işçileri sendikasının kurulmasına yol açmıştır. Bu sendikanın kökleri, azınlık gurubunun *ekonomik, sosyal ve siyasî* haklarını korumak gayesiyle sendika esaslarına göre teşkilâtlanan bir cemaat hareketinde mevcut bulunmaktadır.

Şüphesiz, politik yönü kuvvetli sendika tipi, tamamen oportunist esaslara göre faaliyet gösteren, hiçbir fikrî akımı temsil etmeyen ve bir takım gölge politik figürlerle müdil ve şahsî ilişkilere müstenit bir ortam-

da kendi zekâsiyle geçinmeye çalışan garip bir yaratığa benzer. Yakın Doğu'daki sendikaların birçoğu bu kategori içinde mütalâa edilebilir. Bu sendikaların bazıları, devlet kontrolüne tâbi tutuldukları için dar bir faaliyet alanına sahiptirler. Sendikalar bu tehditlere rağmen yaşayabilmek için siyasî manevra diyebileceğimiz bir politika takip etmek zorunda kalmaktadırlar.

Siyasî tipe giren diğer bazı sendikalar ise — meselâ Hindistan veya Seylân'daki sendikalar — , daha çeşitli özelliklere sahiptirler. Bunlar, birbirine rakip siyasî felsefeleri temsil ederler. Söz konusu ülkeler henüz kendilerine açık bir yön tâyin edememiş olduklarından, sendikalar arasındaki siyasî mücadele de zarureten devam etmektedir. Kuvvetli komünist sendikalara karşı komünist olmayan sendikaların da mukabil bir kudret olarak mevcut olması gerektiğinde, eminim, burada herkes hemfikir bulunmaktadır. İşte bu duruma uygun olarak Hindistan'da Kongre Partisi'nin ve Sosyalist Parti'nin aynı zamanda birer sendika kanadı mevcuttur. Bu son iki siyasî gruba mensup sendikalar, şüphesiz, komünist sendikalar derecesinde münasebette buldukları partinin açık nüfuz ve hâkimiyeti altında değillerdir.

Afrika ülkelerinin ileri derecede milliyetçi bir mahiyet taşıyan sendikaları, bu memleketler bağımsızlığa kavuştuktan sonra, önemlerini kısmen kaybetmişlerdir. Bunun sebebi, — ekserisi daha önceleri sendikacı olan — siyasî liderlerin tek bir kütle partisi kurup sendikaları bu partinin bir parçası haline getirmeleridir. Birçok hallerde, meselâ Gana'da olduğu gibi, sendikalar hemen hemen bütün otonomilerini kaybetmişlerdir; diğer bazı hallerde ise sendikalara parti konseylerinde belirli bir söz hakkı tanınmaktadır.

Bununla beraber, sendikalar milletin daha ileri ve daha sür'atli bir kalkınmaya teşviki için, siyasî bir güçle birleşmeyi daima arzulamışlardır. Bu sendikaların birçoğu temsil ettikleri işçilerin durumunu düzeltmek gayesiyle çok yüksek bir işsizliğin mevcut olduğu hallerde dahi (bilindiği gibi, işsizliğin mevcudiyeti halinde sendikaların pazarlık gücü azalmaktadır) ellerinden geleni yapmışlarsa da, üye çıkarlarını doğrudan doğruya ilgilendirmeyen durumlarda da seslerini duyurmak ve nüfuzlarını kabul ettirmek temayülünü göstermişlerdir. Sendika liderleri işyerlerinde direkt bir pazarlık gücü kadar, genişçe bir çevre içinde daha genel mahiyette bir nüfuz ve iktidara sahip olmayı da istemektedirler. Bu liderler bazı hallerde ikinci ve daha genel gaye uğrunda birinci ve dar gayelerini feda etmek arzusunu dahi göstermişlerdir. Meselâ, Hindistan'

da bir sendika lideri, buna, sendika âidatını muntazaman ödeyen bin üyeden müteşekkil mütesânit bir guruba bir gösteri hareketine tereddüt etmeden katılacak gelişigüzel onbin taraftarı tercih edeceğini belirtmiştir.

Gerçekte, Hindistan'daki neviden bir politik bünyede, bu lider tamamen rasyonel hareket etmekteydi. Siyasî yapının oldukça gevşek bir dokuya sahip bulunduğu bir ülkede bir protesto gösterisi çok tesirli bir politik ve ekonomik silâh vasfını kazanmaktadır. Aynı durum bugün dünyanın birçok yerlerinde mevcuttur. Hükûmetlerin işçiler tarafından ileri sürülen siyasî ve iktisadî talepleri doğrudan doğruya gösteriye katılanların hacmiyle mütenasip bir tarzda yerine getirdiklerini gören sendika liderleri de, tabîî bu tip büyük gösteri hareketlerini tercih etmektedirler. Nihâî karar yetkisi hükûmetin elinde bulunduğu için, işçi problemlerinin birçoğuna münferit işverenlerle müzâkerelere girişmek suretiyle hal çaresi bulmak mümkün olmamaktadır. Herhangi bir meselenin halledilebilmesi için bir hayli çekişme ve mücadele yapılır. Sendika faaliyetlerinin yüzde doksanı tavsîye kabilinden gayret ve çalışmalar mahiyetindedir.

Bu husus, toplu pazarlığın hiç mevcut olmadığı anlamını taşımaz. Gerçekte toplu pazarlık mevcuttur; ancak pazarlığın cereyan ettiği mahal ve kademe değişmektedir; bir örnek vermek gerekirse, meselâ Hindistan'da, sendikalar ve işverenler millî ücret kurullarında devleti temsil eden üyelerin huzurunda pazarlık yapmaktadır. Üyeleri için çeşitli hizmetler sağlayan, muntazam âidat toplayan ve geleneksel sendika fonksiyonları ifa eden birçok mütesânit sendikalar da mevcuttur. Bu sendikalar genel mahiyette propaganda kampanyaları tertipler ve politikayla doğrudan doğruya ilgilenirler. Meselâ, gerçek anlamda kuvvetli bir sendika olan Bombay Liman İşçileri Sendikası, 1964'de Bombay eyâlet hükûmetine karşı bir günlük grev hareketine önderlik etmiş, bu grev süresince işyerlerini terkeden 500.000 işçi, (diğer çeşitli hususlara yanısıra) hayat pahalılığı indekslerinin tanzim şeklini protesto etmişlerdir. Neticede, indeksin yeniden gözden geçirilip tashih edilmesini ve ücret artışlarının yüzbinlerce işçi için yeni indekse göre hesaplanmasını sağlamayı başarmışlardır.

Diğer taraftan, Pakistan, Endonezya ve diğer bazı ülkelerdeki politik temayüllü sendikalar, üyelerinin ekonomik ve meslekî menfaatlerini koruma hususunda başarısızlığa uğramaktadır. Bu sendikalar malî bakımdan zayıf oldukları gibi, işçiyi gerçek anlamda tanımayan ve sendika hareketine dışardan iltihak eden şahıslar tarafından idare edilmektedir.

Sendikaların işçi olmayan şahıslar, meselâ hukukçular, doktorlar, politikacılar ve sosyal hizmetlerle meşgul kimseler tarafından idare edilmeleri, çok kere siyasî sendikalar için tipik bir haldir. Hindistan'da sendikaların böyle işçi olmayan liderler tarafından idare edilmeleri için birçok sebepler vardır. Bir bakıma Hindistan'da bu nevi liderler olmasaydı, sendika hareketi de mevcut olamazdı denilebilir. Ancak bu, Hindistan'a hâs özel şartlardan ileri gelmiştir. Hindistan'da hâkim bulunan sosyal sistem kendisine has bir işgücü doğurmuş, bu işgücü içinde işçi saflarından lider yetiştirmek bugüne kadar mümkün olmamıştır. İşçiler liderlik mevkilerine geçmeyi kabul edecek kadar kendilerine güvenmemekte, bunun gibi, genel bir kaide olarak diğer işçilerin liderlik kabiliyetlerine de itimat etmemektedir. Ayrıca, sosyal tabakalaşma o kadar kuvvetlidir ki, kast sisteminin üst kademelerine mensup işverenler, kastın alt kademelerine mensup işçi liderleriyle münasebet kurmak istemezler. Bu durum değişmekle beraber, değişme yeteri kadar sür'atli değildir.

Diğer taraftan Türkiye'deki durum oldukça farklıdır. Bu ülkedeki sendika liderlerinin çok büyük bir kısmı, işçi saflarından gelmişlerdir. Bu liderler mensup oldukları teşekküllere şekil verebilecek nisbette yeterli öğretim, kendine güven ve cesarete sahip bulunmuşlardır. Asya ve Afrika'nın büyük kısımları için bu durum varit değildir. Türk sendika hareketinin nevi şahsına münhasır bulunduğu bir başka sahayı da, bu husus teşkil etmektedir².

Süphesiz, "siyasî" yönü hâkim bulunan sendikacılığı kötüleyen ve yegâne kurtuluş yolunun "ekonomik" fonksiyonları ağır basan sendikacılıkta olduğuna inanan birçok müşahit mevcuttur. Benim kanaatime göre, muayyen şartlar altında bu iki sendikacılık kategorisinden biri iyi sonuçlar verdiği halde, farklı bazı şartlar altında diğer sendikacılık tipine meyiletmek gerekebilir. Devlet idaresinin ve ekonomik düzenin nasıl bir şekil alacağı hususunda henüz yeni karar vermek durumunda bulunan toplumlarda, topluma hâkim olacak normları tâyin etme mücadelesine sendikaların da katılmaları, tabii bir olay olarak görünmektedir.

2) Sendika liderlerinin bizzat işçiler arasından seçilmesi, aslında sendikalar açısından gayet rasyonel bir davranıştır. İşçi dertlerini, meselâ ücretlerin geçinme indeksine intibak ettirilmesi zarureti en müessir şekilde yine işçiler arasından çıkmış bir lider savunabilir. Bununla beraber, entelektüellerin lider olmalarının da bazı üstünlükleri vardır. Meselâ, sendikacılığı daha uzun vâdeli ve global hedeflere, toplumun kalkınması veya yeniden şekillenmesi gibi gayelere yöneltme hususunda bu liderler daha tesirlidirler.

Amerika Birleşik Devletlerinde mevcut olan ekonomik, siyasî ve sosyal şartlar veri alınrsa, sendikaların politikaya doğrudan doğruya girmekten kaçınmaları ve gayretlerinin büyük kısmını işyerine teksif ederek bu yoldan menfaatler sağlamaya çalışmaları, yerinde bir davranış olmuştur. Amerikan sendikaları böyle hareket etmek suretiyle işçiler için elde ettikleri menfaatleri âzâmî bir seviyeye çıkarmışlar ve bunun yanı sıra siyasî sisteme karşı baskı taktiklerine başvurabilmeleri sayesinde siyasî tesir ve nüfuz da kazanmışlardır. Daha önce belirttiğimiz gibi, Amerikan sendikaları esas itibarıyla İngiliz sendikalarının takip ettikleri yolu tercih etmişlerdir. İngiliz sendikaları sonraki safhalarda politikaya daha yakından katılmaya başlamışlarsa da, yine de ana karakterleri değişmemiş ve siyasî meselelerin çözümünde mütedil bir davranışa sahip olmuşturlar.

Öte yandan, Avrupa sendikaları, ülkelerindeki siyasî ve sosyal sistemler rijid ve müşamahasız olduğu için, politikayla daha yakından ilgilenmek, diğer bir deyişle, daha politik bir hareket tarzı seçmek zorunda kalmışlardır. Bu memleketlerdeki hâkim guruplar sahip oldukları iktidarı sendikalar gibi yeni bazı guruplarla paylaşmayı reddetmişler, neticede sendikalar ve onların müttefiki olan siyasî bazı teşekküller, siyasî iktidarı ele geçirmek yolunda mücadeleye girişmişlerdir.

İkinci Dünya Harbinin bitişini takip eden yıllarda, Sosyal Demokrat partilerle İşçi partileri siyasî kararlara hâkim olabilmelerini yahut da bu kararlara tesir edebilmelerini sağlayacak yeterlikte siyasî bir nüfuz kazanmış bulunuyorlardı. Bunun bir sonucu olarak, Marksizm büyük kısmı itibarıyla önemini kaybetmiş ve siyasî güçler arasında bir çeşit birlikte yaşama ve intibak olayı vukuâ gelmiştir. Sendikalar siyasî bakımdan işbirliği yaptıkları partileri hâlâ desteklemekte iseler de, "ekonomik" yönü kuvvetli sendikacılık tipine doğru yaklaşma temayülü göstermişlerdir.

Sosyal Demokratlar — hükûmete fiilen hâkim buldukları memleketlerde bile — ekonomik anlamda sermaye ve emek arasında karşılıklı ilişkilerin ve siyasî anlamda geniş bir fikir birliğinin (consensus) gerekli olduğunu kabul ediyorlar. Sınıf mücadelesi kavramı yerini, böylece özel menfaat guruplarının demokratik bir çerçeve içinde temsil edilmesi vâkıasına terketmiştir. Bu temsil vâkıası, topluma hâkim genel normlara diğer siyasî güçlerle birlikte ve geniş bir çerçeve içinde uymak şeklinde tecelli etmektedir.

"İktisadî" yönü hâkim sendikacılıkla "siyasî" fonksiyonları ağır basan sendikacılığı savunanlar arasındaki görüş farkları şöyle özetlenebi-

lir : Birinci nevi sendikacılığı savunanlar, tedricî bir şekilde de olsa, siyasî, sosyal ve iktisadî sahada yeni menfaatler elde edilebileceğini ve reformlar yoluyla gelişmeler sağlanabileceğini savunur ve mevcut bünyeye müdahale için müsait noktanın işyeri olduğuna, işyeri kademesinde iktisadî demokrasinin ihdas edilmesi gerektiğine inanırlar. Bu elverişli noktadan hareketle, işçiler ve aileleri için daha fazla menfaat sağlayabilmek gayesiyle siyasî yapı üzerinde de baskı yapılır. Diğer gurubu teşkil eden "siyasî" sendikacılar ise, toplum hakkında daha bedbin görüşlere sahiptirler ve topluma baştan aşağı yeni bir şekil verilmesi gerektiğine inanırlar; bunu gerçekleştirebilmek için de sendika hareketinden öncelikle mevcut siyasî yapı ile mücadele etmek gayesiyle faydalanmak isterler. Bu şahıslara göre, sosyal ve politik değişmelere duyulan ihtiyaç o kadar büyüktür ki, sözkonusu sosyal ve politik değişmeler gerçekleşmedikçe ekonomik sahada herhangi bir önemli gelişme esasen beklenemez.

Dinleyiciler arasında muhtemelen şu suali soranlar mevcuttur : "Size göre, en iyi sistem hangisidir?" Kanaatimce böyle bir suale kesin bir cevap verilemez. Bazı memleketlerde muayyen şartlar altında belli bir sistem diğerine tercih edilebilir. Şahsiyetler yanı sıra, bendeniz, sendikacılık sahasının dışında meydana gelen olay ve gelişmelerin verilecek karara tesir edeceğine inanıyorum. Meselâ, kuvvetli bir komünist hareketin mevcut olduğu hallerde, bu hareketle kendi çerçevesi içinde mücadele edecek mukabil bir gücün doğacağına sadece muhakkak nazariyle bakmakla kalmıyor, aynı zamanda bunun arzuya şayan bir hareket olacağına inanıyorum. Genel olarak, ana siyasî partilerin sendikalara toplumda bağımsız bir güç olarak faaliyette bulunma imkânını vermeleri, diğer bir deyişle, sendika faaliyetlerine müdahale etmemeleri gerektiğine inanmaktayım. Bunun sendikalar ve toplum için bâriz faydaları mevcuttur. Ana partilerden biri sendika hareketine müdahale eder ve sendika otonomisini parçalarsa, diğer partilerin de aynı yola tevessül edecekleri muhakkaktır.

Bu temayül işçi saflarında parçalanmalara sebep olur, bunu takip eden kıyasıya mücadele dolayısıyla sendikaların gücü azalır. Parçalanmış bir sendika hareketi ise, geleneksel sendika fonksiyonlarını ifa hususunda birçok güçlüklerle karşılaşır.

Diğer taraftan, sendikalar kendilerine siyasî alanda bir ortak aramalı mıdır? Bendenize göre, bu husus, kaşılaşılan sosyal, siyasî ve ekonomik meselelerin mahiyetine ve ortaklık teklifinde bulunan siyasî partinin nevine bağlı bulunmaktadır. Sendika bir parti ile işbirliğine dayanan bir

ittifak yapabilirse de, hiçbir zaman doğrudan doğruya bir partinin direkt ajanı haline gelmemelidir. Ancak, böyle bir işbirliğine dayanan ittifak da, çeşitli tehlikelerle doludur; çünkü, bu takdirde sendikanın başarı veya yenilgisi, söz konusu partinin başarı veya yenilgisine bağlı olabilir.

Bendenize göre, toplumda muayyen şartlar gerçekleştiği takdirde, “siyasî” sendikacılığın faydalı olup olmadığı sualine olumsuz cevap vermek gerekir. Toplumda fert ve teşekküllere tanınan hürriyetler Anayasa teminatı altına alınmış mıdır? İktidardaki hükümet bu teminatlara saygı göstermekte midir? Sendikalar hür bir şekilde teşkilâtlanıp toplu pazarlık yapabiliyorlar mı? Sendikalar normal şartlar altında grev hakkına sahip bulunuyorlar mı? Sendika hareketi mevcut şartlar altında gelişmekte ve büyümekte midir? Sendikalar işçilerin siyasî çıkarlarının korunabilmesi gayesiyle, siyasî karar organlarına tesir etme imkânına sahip bulunuyorlar mı?

Ekonomi gelişiyor ve dolayısıyla daha fazla servet yaratılabiliyor mu? İşçi, sendikasının gayretleri sayesinde, yaratılan bu yeni serveti paylaşmaya başlıyor mu? İşçi, mevcut sosyal ve ekonomik sistem içinde ailesinin sağlık standardını geliştirmeyi ümit edebilir mi? Yine işçi, çocuklarının öğretim imkânına kavuşup yarının toplumuna verimli bir vatandaş olarak katılacağından emin mi? Bu güne kadar fertleri rijid bir sosyal tabakalaşma içinde tutan sosyal engeller, gelecek yıllarda makûl bir sosyal mobilitayı sağlayabilecek bir hızla ortadan kalkıyor mu? İşverenler sendikaları kabul edip bu teşekküllerle makûl ve dürüst bir çerçeve içinde münasebette bulunuyorlar mı? (Burada işverenlerin sendikaları sevmelerini kasdetmiyorum. Demek istediğim, işverenlerin o ülkenin kanunlarına itaat etmeleri ve sendikalarla dürüstlük çerçevesinde münasebette bulunmalarındır). Sendikalarla ilgili dâvalar, mahkemelerde âdil bir tarzda rüyet ediliyor mu?

Ortaya attığım bu suallerin büyük kısmına “evet” cevabı verilebildiği takdirde, benim kanaatimce, “siyasî” sendikacılık için gerekli zemin ve imkânlar mevcut değil demektir³. Diğer ülkelerdeki tecrübelerle bakarak,

3) Gerçi İngiltere ve İskandinavya için bu suallerin hemen hepsine olumlu cevap verilebildiği halde, buralarda sendikaların siyasî bir partiyle yakın bağlar kurmuş olmaları, ortaya attığım hükümle çatışır gibi görünmektedir. Ancak, hatırlamak gerekir ki, bu ülkelerde sendikalarla siyasî parti arasında âhenkli bir iş birliği ve ittifak mevcuttur. Gerek sendikalar, gerek siyasî parti kendi hüviyet ve bağımsızlıklarını muhafaza etmekte, bir teşekkülün diğerinin hâkimiyeti altına girmesi söz konusu olmamaktadır.

belirttiğim şartlar gerçekleştiği nisbette siyasî bünye içinde plüralizmin ve iktidarın guruplar arasında paylaşılması esasına dayanan demokratik bir sistemin gelişmekte olduğu sonucuna varabiliriz.

Çeviren : **Toker DERELİ**

Şayet bir hâkimiyet söz konusu ise, bu da belirli ölçüde sendikaların parti üzerinde söz hakkına ve kontrole sahip olması şeklindedir. Partinin kurulmasına zemin hazırlayan ve malî bakımdan destek sağlayan sendikalar olduğuna göre, bu durumu tabii karşılamak gerekir.